

8. Caswell M. Hilton Opens Garden Inn Property In Downtown Austin. Business Traveller. August 15, 2021. URL : <https://www.businesstraveller.com/business-travel/2021/08/15/hilton-opens-garden-inn-property-in-downtown-austin/>.

9. Jones D. No Traveling? No Problem. Vacation From Home With These Live Streams From Around The World. Washington Post. March 30, 2020. URL : <https://www.washingtonpost.com/travel/2020/03/30/no-traveling-no-problem-vacation-home-with-these-live-streams-around-world/>.

10. Lux City Break: A Weekend In Oslo, Norway. Mrs Around the World. January 14, 2020. URL : <https://mrsoaroundtheworld.com/luxury-travel/europe/luxury-city-break-in-oslo-norway/>.

11. Nowson S. The Language of Weblogs: A study of genre and individual differences. Edinburgh Research Archive. URL : <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/1113>.

12. Peru Solo Travel: Amazing Things I've Seen and Done. Travel, Life, and Dreams by Trisha Velarmino. July 14, 2021. URL : <https://www.psimonmyway.com/peru-solo-travel-experiences/>.

УДК 378.22:37.013.75:811.111(075.8)

Н.С. Щерба

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

доктор педагогічних наук, доцент

А.С. Голячук

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

студентка 3 курсу ННІ іноземної філології

**Принципи інклюзивного планування уроку англійської мови з
урахуванням особливих освітніх потреб учнів з синдромом дефіциту уваги
та гіперактивністю**

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами впевнено входить в українські освітні реалії. Формуються та відточуються адаптаційні механізми та вдосконалюється матеріальна база у закладах загальної середньої освіти; Соціальна модель інвалідності поступово витісняє Медичну; формується нове покоління дітей з типовим розвитком, для яких спільне навчання з однокласниками з інвалідністю є нормальною освітньою реалією. Водночас,

залишаються й певні протиріччя між бажаним і наявним станом речей. Вони можуть стати перешкодою для забезпечення права дітей з інвалідністю на гідну освіту, закріпленого в міжнародних документах з прав людини та гарантованого у ключових вітчизняних освітньо-нормативних документах. Найсуттєвішим із них є недостатня готовність учителів-предметників до правильного розпізнання порушень і своєчасного педагогічного реагування на нестандартні ситуації, що можуть виникнути в навчанні дітей з інвалідністю.

Проблематика навчання учнів з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю була досліджена у працях Западнюк О., Сухіної І.В., DuPaul G., White G., Malmquist J., Pfiffner L., DuPaul G., Rogers M., Boggia J., Ogg J., Volpe R., Schnoes C., Reid R., Wagner M., Marder C. Sjöberg M. N., Stahr B., Cushing D., Lane K., Fox J. та інших учених. Проте, наукових праць, присвячених особливостям планування уроку англійської мови з урахування особливих освітніх потреб учнів з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю виявлено не було, що зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) є одним з найтипівіших порушень здоров'я, характерним для 2-12% дітей. Він включений у Міжнародний класифікатор хвороб (МКХ-10) (див. Поведінкові та емоційні розлади, що починаються звичайно в дитячому та підлітковому віці (F90-F98), група "Гіперкінетичні розлади", код F90.0) [3]. Синдром може виявлятися у таких основних формах чи їх поєднанні, як: гіперактивність, порушення уваги чи імпульсивність. Тому його прояви в кожній конкретній ситуації можуть відрізнятися з огляду на комбінацію форм, вік, стать, виховання та інші фактори. *Гіперактивність* проявляється в нездатності спокійно сидіти, потребі зміни діяльності, труднощах зі зберіганням тиші, недбалості у виконанні письмових завдань [2; 6; 9]. *Для порушень уваги* характерні неухважність до вказівок учителя, незакінчені справи, проблеми з концентрацією на тому, що нецікаво, пропускання важливих деталей, слабкість самоорганізації тощо [5; 6; 8; 9]. Нарешті, *імпульсивність* проявляється в необдуманих словах, перебиванні інших, нездатності дочекатися своєї черги, вихоплюванні предметів, штовханні тощо [1; 5; 7; 9]. Для дівчат характерніші порушення уваги, а для хлопців гіперактивність та імпульсивність. З віком прояви слабшають у зв'язку з розвитком механізмів самоконтролю та самоорганізації.

Професійний висновок про наявність в учня синдрому може зробити лише психіатр або психолог на основі спеціальних комплексних тестів Conners-3. Проте вчитель-предметник може скористатись тестом "NICHQ Vanderbilt Assessment

Scales Used for Diagnosing ADHD" [10] або його скороченою українською версією [4], щоб визначити його вірогідність. Якщо результати такого тестування позитивні, вчитель може запровадити низку заходів.

Проведений аналіз наукових джерел дозволив виділити наступні:

1. Адаптація та модифікація в організації навчального процесу:

а) побудова робочого дня дитини зі СДУГ відповідно до попередньо повідомленого їй розкладу та простих планів уроків;

б) використання зрозумілих інструкцій і вимог, лаконічних класних правил і меж дозволеного;

в) використання наочних нагадувань щодо правил, яких потрібно дотримуватись (наприклад: 1. Зупинись і послухай. 2. Подивись і подумай. 3. Виріши і зроби), а також завдань, які потрібно виконати із зазначенням відведеного часу;

г) використання системи змагання, заохочення (в т. ч. усного) і бонусних балів за бажану поведінку;

д) проведення моніторингу поведінки учнів (постійне ведення записів);

е) організація ситуацій додаткового руху на уроці (руханки, витирання дошки, принесення книги з бібліотеки), щоб дати дитині з гіперактивністю можливість додатково рухатись;

є) вилучення з класу предметів, що відволікають дітей з порушенням уваги;

ж) кероване розміщення учнів у класі (за першу парту, але подалі від дверей, вікон і всього, що відволікає; з учнем, який не відволікається; за окрему парту; в частині класу, де учень працюватиме обличчям до стіни);

з) організація тестування у спеціальних приміщеннях;

и) ситуативна модифікація навчання учнів зі СДУГ, якщо цього вимагає їх стан (зниження вимог до складності та кількості завдань, до охайності роботи);

і) використання альтернативних способів запису інформації учнями (окрім письма).

2. Адаптація підходів, принципів і методів навчання:

а) використання "прямого" викладання, коли на конкретний стимул очікується конкретна реакція учня;

б) використання комп'ютерних технологій;

г) гнучка адаптація навчального процесу: варіювання тембру голосу, темпу роботи, залучення життєвих прикладів;

д) розвиток в учнів класу культури позитивного спілкування;

е) запровадження системи спеціальної (зокрема знакової) комунікації між учителем та учнем зі СДУГ (використання фраз, що привертають увагу чи перемикають її на інший об'єкт, тощо);

є) відмова від критики та покарань на користь заохочення правильної поведінки чи зменшення привілеїв;

ж) залучення учнів зі СДУГ до групової роботи та приділення їм уваги в позаурочний час;

з) утримування зорового контакту з дитиною та перевірка її уваги та розуміння короткими навідними питаннями;

и) використання особистого звернення до дитини, коли вона втрачає увагу;

і) забезпечення простих, коротких інструкцій та знаходження біля дитини, щоб вона розуміла, що вчитель очікує результатів;

к) повторення дитиною інструкцій учителя;

л) розподіл завдань на невеликі етапи;

м) надання дитині вибору, де всі варіанти є прийнятними для вчителя;

н) абстрагування від особливостей дитини;

о) варіювання видів діяльності.

п) використання по одному завданню на сторінку в роздаткових матеріалах та запобігання неважливих ілюстрацій.

3. Адаптація навчального середовища:

а) використання гнучких місць для сидіння, підставок для ніг або опорних стрічок на ніжках стільця;

б) структурування простору в класі; збільшення простору між партами, забезпечення ігрового простору;

в) забезпечення учню зі СДУГ відносно тихого робочого місця в класі, наприклад поблизу вчителя;

г) використання маленьких іграшок для концентрації уваги; зведення до мінімуму сенсорних подразників.

4. Розвиток у дітей зі СДУГ організаційних навичок:

а) використання зошитів для фіксації номерів і назв виконаних завдань;

б) забезпечення додаткового набору книг для зберігання вдома;

в) надання папки / кошика з обладнанням, щоб упорядкувати стіл;

г) використання роздрукованих нотаток до занять;

д) навчання навичок ведення конспектів;

е) навчання послідовності виконання завдань (власний приклад, орієнтовний план дій, реалізація учнем).

5. Розвиток у дітей зі СДУГ уважності та пам'яті:

- а) заохочення учнів пов'язувати між собою нові факти;
- б) заохочення їх до використання прийомів мнемоніки;
- в) індивідуальне повторення інструкцій учням зі СДУГ;
- г) використання візуальних карт;
- д) заохочення учнів до використання кольорових маркерів для позначення виконаних завдань у щоденнику;
- е) використання карток для привернення уваги [1; 2; 5; 6; 7; 8; 9].

Недоліком наведеного переліку є його узагальненість, тобто відокремленість від форм СДУГ і конкретних педагогічних ситуацій. Тому нами було вирішено провести опитування вчителів іноземної мови з метою виявлення принципів інклюзивного планування уроку за формами СДУГ. Для цього було розроблено наступну анкету:

Частина А

1. Найбільше допомагає попередити помилки учнів, пов'язані з неуважністю:

- а) вимкнення телефонів; б) сувора дисципліна (тиша) в класі; в) правильне розсажування учнів; г) чіткі інструкції вчителя; д) організація самоперевірки.

2. Утримувати увагу учнів під час виконання складних чи монотонних письмових завдань можна за рахунок:

- а) постійного контролю якості їх роботи; б) використання учнями списків завдань (check lists), які потрібно виконати; в) надання учням можливості вибирати з переліку завдання, які вони будуть виконувати на уроці; г) постійного чергування форм роботи (індивідуальної, парної, групової та фронтальної); д) організації фізкультхвилинок чи завдань, де потрібно встати; е) введення рейтингової системи, рівневої диференціації чи інших способів заохочення.

3. Учням, які не можуть сконцентруватись на уроці:

- а) можна поради використовувати прості антистресові іграшки (типу Pop it); б) давати заохочення за уважність (наприклад, бали за правильну швидку відповідь, які в кінці тижня будуть переходити в оцінки); в) видавати роздруківки всіх завдань, які вони мають виконати за урок у своєму темпі; г) давати можливість обирати місце в класі; д) давати можливість виконувати частину завдань у вигляді комп'ютерних ігор.

4. Учням, які не завжди виконують домашнє завдання через недостатню самоорганізацію, можна:

- а) поради виконувати його частину в класі; б) дати можливість працювати з онлайн-вправами та ресурсами, зібраними на одному веб-сайті; в) роздавати

роздруківки записаного домашнього завдання; г) залучати батьків до контролю домашнього завдання; д) перевіряти наявність записаного домашнього завдання після кожного заняття.

5. Учням, які здають творчі завдання з запізненням:

а) можна ділити їх на частини і перевіряти проміжні результати; б) використовувати систему заохочень і покарань, що враховує строки здачі робіт; в) залучати електронні канали педагогічного спілкування для здачі завдань; г) пропонувати складати плани / вчити цього на класних годинах; д) надавати додаткові консультації.

Частина Б

6. Якщо учень не може спокійно сидіти на уроці, то можна:

а) дозволити йому тримати в руках іграшку-антистрес для концентрації; б) залучати до класної роботи (втирати дошку, збирати зошити); в) залучати до різних форм взаємодії (роботи в парах, в малих групах), де потрібно рухатись; г) планувати урок як чергування коротких видів роботи; д) давати можливість обирати собі таке завдання, яке більше підходить до його темпераменту.

7. Якщо учень не може регулювати свою емоційну поведінку (збудженість, агресивність), учителю потрібно:

а) поміняти вид чи форму роботи, щоб відволікти чи зацікавити його; б) відсадити учня окремо від інших (на вільне місце чи біля вчительського столу) та дати індивідуальне завдання; в) дати самостійну роботу класу і провести з учнем бесіду; г) ввести систему індивідуальних заохочень та покарань, що включає оцінювання поведінки; д) чітко структурувати роботу учня на уроці.

8. Якщо учень постійно розмовляє на уроці, то вчителю варто:

а) з'ясувати причину і провести бесіду; б) частіше викликати учня з місця чи до дошки; в) призначати його на лідерські позиції у групових завданнях; г) давати учневі індивідуальні завдання, які він презентуватиме в класі; д) давати можливість обирати завдання відповідно до своїх здібностей.

9. Якщо учень постійно перебуває вчителя та інших учнів, то доцільно:

а) з'ясувати причину і провести з учнем бесіду; б) ввести класні правила, що стосуються взаємоповаги; в) давати учню можливості для висловлювання своєї думки; г) застосувати систему сигналів, що показують учневі, що він поводить себе невічливо; д) частіше давати учневі індивідуальні комунікативні завдання.

В опитуванні взяли участь 68 учителів ЗЗСО м. Житомира та Житомирської області. Його результати дозволили виокремити **принципи інклюзивного**

планування уроку англійської мови. Вони були визначені з відповідей, що набрали $\leq 50\%$ голосів серед учителів.

Інклюзивне планування уроку в класі, де є діти з **порушенням уваги**, може проводитися, зважаючи на наступні принципи:

1. Найбільше допомагають попередити помилки учнів, пов'язані з неуважністю, *чіткі інструкції вчителя* (89,7% учителів).

2. Утримувати увагу учнів під час виконання складних чи монотонних письмових завдань доцільно за рахунок *постійного чергування індивідуальної, фронтальної, парної та групової форм роботи* (75% вчителів).

3. Учням, які не можуть сконцентруватись на уроці, доцільно *давати заохочення за правильну швидку відповідь (бали, які в кінці тижня переходять в оцінки)* (70,6% учителів).

4. Учням, які не завжди виконують домашнє завдання через недостатню самоорганізацію, можна *дати можливість працювати з онлайн-вправами та ресурсами, зібраними на одному веб-сайті* (70,6% учителів).

5. Учням, які здають творчі завдання з запізненням, можна *ділити їх на частини і перевіряти проміжні результати* (54,4% вчителів).

Інклюзивне планування уроку в класі, де є діти з **гіперактивністю та імпульсивністю**, має спиратись на такі положення:

6. Якщо учень не може спокійно сидіти на уроці, то доцільно залучати його до *форм навчальної взаємодії, де необхідно рухатись* (88,2% вчителів), а також *класної роботи* (66,2% вчителів).

7. Якщо учень не може регулювати свою емоційну поведінку (збудженість, агресивність), учителю потрібно *поміняти форму роботи, щоб відволікти чи зацікавити його* (70,6% вчителів), а також *чітко структурувати його роботу на уроці* (51,5%).

8. Якщо учень постійно розмовляє на уроці, то вчителю варто давати йому *індивідуальні завдання результати виконання яких він презентуватиме біля дошки* (70,6% вчителів) чи *призначати його на лідерські позиції у групових завданнях* (60,3% вчителів).

9. Якщо учень постійно перебиває вчителя та інших учнів, то доцільно: *ввести класні правила, що стосуються взаємоповаги* (60,3%), *застосовувати систему сигналів, щоб показати учневі, що він поводить ся неввічливо* (55,9%), *частіше надавати учневі індивідуальні комунікативні завдання та можливість висловити свої думки* (52,9%).

У ході анкетування було виявлено фактори, які знижують надійність результатів опитування. Сюди входить незначний педагогічний стаж окремих опитаних, відсутність у деяких із них досвіду роботи з учнями зі СДУГ, належність усіх учителів до одного регіону України та відносно невелика кількість опитаних (58 вчителів англійської мови). Зважаючи на це, вказані принципи було вирішено вважати не остаточними, а такими, що можуть бути ситуативно доповнені додатковими рекомендаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гіперактивна дитина. URL: <http://316shkola.kiev.ua/giperaktivna-ditina> (дата звернення: 14.10.2021)
2. Гіперактивна дитина в школі. URL: <http://szosh2.dp.ua/giperaktyvna-dytyna-v-shkoli/> (дата звернення: 14.10.2021).
3. Міжнародна класифікація хвороб. URL: https://web.archive.org/web/20171219_162007/https://medinfo.in.ua/ (дата звернення: 19.10.2021).
4. Опитувальник симптомів розладу дефіциту уваги та гіперактивності е дітей та підлітків „NICHQ Vanderbilt” (скорочена форма). URL: https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2020/06_/opytuvalnyk-symptomiv-rdug-u-ditej-ta-pidlitkiv.pdf (дата звернення: 29.01.2022)
5. Синдром дефіциту уваги та гіперактивності - розповсюджена проблема нашого часу. URL: http://school22.zp.sch.in.ua/batjkam/poradi_psihologa/ (дата звернення: 19.10.2021).
6. Синдром дефіциту уваги та гіперактивності у дітей. URL: <http://babyclinic.if.ua/syndrom-defitsytu-uvagy-ta-giperaktyvnosti-u-ditej/> (дата звернення: 15.10.2021).
7. Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). URL: <https://www.webmd.com/add-adhd/childhood-adhd/attention-deficit-hyperactivity-disorder-adhd> (дата звернення: 23.10.2021).
8. 14 Signs of Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). URL: <https://www.healthline.com/health/adhd/signs> (дата звернення: 19.10.2021)
9. Teaching and managing students with ADHD: systems, strategies solutions. URL: https://www.adhdfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2019/01/Teaching-and-Managing-Students_FINAL.pdf (дата звернення: 17.10.2021)

10. NICHQ Vanderbilt Assessment Scales. URL: <https://www.nichq.org/resource/nichq-vanderbilt-assessment-scales> (дата звернення: 01.12.2021)

УДК 811; 141.3; 352/354

С. О. Юшин

*ННЦ „Інститут аграрної економіки” НААНУ
докт. екон. наук, професор*

Лінгвістичний аспект архітектонічної гармонізації концептуальної підсистеми державного управління

За визначенням Платона, для найкращого управління і збереження держави потрібні дієві керманичі і законодавці, здатні встановлювати (тобто творити) імена під наглядом діалектика [1: 521, 620-622]. Тут, по суті, говориться про науковий супровід законодавчої діяльності.

На думку Аристотеля, “найважливішою наукою, тобто наукою, яка головним чином керує, ... є наука про державу [або політика], яка встановлює, які науки потрібні в державі і ... користується іншими науками як засобами і, крім того, законодавчо визначає, які вчинки слід здійснювати або від яких утримуватися, її мета включає ... цілі інших наук”, де «цілі управляючих (arkhitektonikai) мистецтв і наук мають переваги перед цілями підлеглих». Проте, продовжується дана думка Аристотеля, “у поняттях правосудного, які, власне, має на увазі наука про державу, укладено стільки різного і розпливчастого, що починає здаватися, ніби все це можливо лише умовно, а від природи цього немає”, тому “однаково безглуздим здається як задовольнятися правдоподібними міркуваннями математика, так і вимагати від ритора суворих доказів” [2: 54-56]. Отже, управлінську архітектонику варто орієнтувати переважно на відносно точну систему правових понять.

Як це не дивно, але й у наші часи у державному управлінні має місце багато “розпливчастого”. Наприклад, Г. Саймон стверджує, “у сфері державного управління ... ми й досі не маємо ... адекватних лінгвістичних та концептуальних засобів для реалістичного і адекватного опису навіть найпростішої адміністративної організації – тобто такого її опису, який дає змогу провести науковий аналіз ефективності її структури та функціонування” [3: xi]. Схожу думку висловив класик управління, Г. Мінцберг («Менеджмент накопичив чимало